

da v.dğr., *Historia e Popullit Shqiptar*, Prishtinë 1979, II, 220-225; R. P. Finn, *Türk Romanı: İlk Dönem, 1872-1900* (trc. Tomris Uyar), İstanbul 1984, s. 17-23; Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul 1987, II, 73-92; Zija Xholi v.dğr., *Sami Frashëri-Vepra I*, Tirane 1988, tür.yer.; Ömer Faruk Akün, "Hayatı, Hizmetleri ve Eserleri ile Şemseddin Sâmî" (Şemseddin Sâmî, *Temel Türkçe Sözlük* içinde), İstanbul 1985, s. VII-XX; a.mlf., "Hayatı, Eserleri ve Türklüğe Hizmetleri ile Şemseddin Sâmî" (Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türki* [tıpkıbasım] içinde), İstanbul 1998, s. 1-32; a.mlf., "Şemseddin Sâmî", *Â*, XI, 411-422; Mahmud Hysa, *Alamiada Shqiptare*, Shkup 2000, I, 247-257; Gazmend Shpuza, *Bota Iraniane në Veprën e Sami Frashërit*, Tiranë 2004, s. 23-37, 111-164, 189-192, 201-221; Ahmet Ö. Evin, *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi* (trc. Osman Akınhay), İstanbul 2004, s. 67-81; İnci Cuminün, *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, İstanbul 2006, s. 76-78, 188-192, 707-708; *Sami Frashëri-Vepra, Bibliografa, Kumtesat*, Üsküp 2006 (ölümünün 100. yılı münasebetiyle 19-20 Kasım 2004'te Üsküp'te düzenlenen uluslararası sempozyumun bildirileri); Bülent Bilmez, "Modern Türkiye ve Sosyalist Arnavutluk Basınında Şemseddin Sami Frasherî İmajı", *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri* (ed. Ali Çaksu), İstanbul 2006, s. 71-126; a.mlf., "Sami Frashëri or Şemseddin Sami? Mythologization of an Ottoman Intellectual in the Modern Turkish and Socialist Albanian Historiographies based on Selective Perpection", *Balkanologie*, VII/2, Paris 2003, s. 19-46; a.mlf., "Şemseddin Sami mi Yazdı Bu Sakıncalı Kitabı? Yazarı Tartışmalı Bir Kitap: Arnavutluk Neydi, Nedir ve Ne Olacak? (1899)", *Tarih ve Toplum-Yeni Yaklaşımlar*, sy. 1, İstanbul 2005, s. 97-145; Louis Bazin, "Osmanlı Sansürü ve Sözlük Yazarlığı: Sami Bey'in Kamus-ı Fransevî'si" (trc. Server Tanilli), *TT*, IV/19 (1985), s. 10-12; Nuri Sağlam, "Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Millî Tiyatro Anlayışı ve Şemseddin Sami'nin Besa yahut Ahde Vefâ Adlı Piyesi", *İlmî Araştırmalar*, sy. 8, İstanbul 1999, s. 199-207; *MÛTAD*, sy. 17 (2005), s. 181-276 (derginin Şemseddin Sâmî'ye ayrılan bölümünde *Kâmûs-ı Türki*, piyesleri, tercümeleri, Çağatay Türkçesi'ne bakışı, kadınlar hakkındaki görüşleri ve ansiklopedist kimliği üzerine makaleler bulunmaktadır); *Çiğdem Balm*, "Sâmî, Şhems üldin Frasherî", *EP*² (İng.), VIII, 1043-1044; Rekin Ertem, "Kâmûs-ı Türki", *TDEA*, V, 137-138; a.mlf., "Kâmûsü'l-a'lâm", a.e., V, 138-139; Mustafa Kutlu, "Şemseddin Sami", a.e., VIII, 129-131.

ABDULLAH UÇMAN

ŞEMSEDDİN-İ SİRÂC AFÎF

(شمس الدين سراج عفيف)

(ö. 801/1399'dan sonra)

Târîh-i Firûz Şâhî adlı eseriyle tanınan Delhi Sultanlığı tarihçisi.

Muhtemelen 751 (1350) yılında Abuhar'da doğdu. Delhi Türk Sultanlığı'nın hizmetinde bulunan bir aileye mensuptur. Babası Sultan Firûz Şah Tuğluk'un hizmetinde önemli görevler yapmıştır (*Târîh-i Firûz*

Şâhî, s. 127, 197). Dedesi ve babası gibi çeşitli görevler ifa eden Şemseddin'in ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

Şemseddin-i Sirâc'ın en önemli eseri *Târîh-i Firûz Şâhî*'dir (*Menâkıb-ı Firûz Şâhî*). 801 (1398-99) yılından sonra telif edilen eser beş kısımdan ve her kısım on sekiz alt başlıktan (mukaddime) oluşmaktadır. Birinci kısımda Firûz Şah Tuğluk'un tahata çıkışına kadar olan faaliyetleri, ikinci kısımda Bengal ve Orissa savaşları, Hisar ve Firûzâbâd şehirlerinin inşası ile Nagarkot muhasarası, üçüncü kısımda Tatta seferi, dördüncü kısımda Sultan Firûz Şah'ın idare şekli ve imar faaliyetleri, beşinci kısımda Şehzade Feth Han, büyük hanlar ve meliklerle Sultan Firûz Şah'ın son dönemi hakkında bilgi verilmektedir. Beşinci kısmın son üç mukaddimesinin kaybolduğu anlaşılmaktadır. *Târîh-i Firûz Şâhî*, Delhi Türk Sultanlığı tarihçilerinden Ziyâeddin-i Berenî'nin (ö. 758/1357) aynı adı taşıyan eserine zeyil olarak kaleme alınmıştır (s. 29-30). Firûz Şah'ın doğumundan ve ilk saltanat yıllarında meydana gelen olaylardan kısaca bahseden müellif, Firûz Şah'ın hükümdarlığının altıncı yılından itibaren cereyan eden hadiseleri ayrıntılı biçimde anlatmış, bu arada kendi gözlemlerinin yanı sıra babasının ve adını zikretmediği bazı kimselerin nakillerinden yararlanmış (s. 19, 21, 39, 96, 109, 127, 305).

Târîh-i Firûz Şâhî devrin siyasî hadiselerinin yanı sıra sosyal, ekonomik ve kültürel hayatla ilgili önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bunlar arasında özellikle imar faaliyetleri, vergiler ve ziraî hayata dair bilgiler dikkati çeker. Kitap dönemin siyasî-idarî müesseseleriyle dinî tarih için de önem taşımaktadır. Müellif eserinde olaylarla ilgili toplayabildiği bütün mâlûmatı aktarmaya çalışmıştır. Bu arada sık sık şiirlerden faydalanmış ve anekdotlara yer vermiştir. Timur'un Hindistan seferi sonrasındaki karışıklıklara şahit olan Şemseddin, Firûz Şah Tuğluk dönemini altın çağ, sultanın kendisini de ideal hükümdar diye tasvir etmektedir. Eser *Târîh-i Firûz Şâhî* başta olmak üzere birçok kitaba kaynak teşkil etmiştir.

Günümüze pek çok nüshası ulaşan *Târîh-i Firûz Şâhî* (Rieu, I, 241-242; III, 920-921; Storey, I/1, s. 511; Münzevî, *Fihristvâre ...*, II, 1197) Mevlî Vilâyet Hüseyin tarafından Bibliotheca Indica serisi içinde yayımlanmış (Calcutta 1307/1890) ayrıca 1965'te Karaçi'de basılmıştır. Fedâ Ali Tâlib 1938'de eseri Urduca'ya tercüme etmiş, kitabın Hindistan tarihiyle ilgili bölümleri Sir Henry Miers Elliot ve John Dowson ta-

rafından İngilizce'ye çevrilmiştir (*The History of India As Told by Its own Historians*, Delhi 1866-1877, 1990, III, 269-373). Muhammed Abdülhak ed-Dihlevî 1299 (1881) yılında eseri özetlemiştir. Kaynaklarda Şemseddin-i Sirâc'a *Menâkıb-ı 'Alâ'î*, *Menâkıb-ı Sulţân Gıyâşüddin Tuğluk Şâh*, *Menâkıb-ı Sulţân Muhammed*, *Zikr-i Harâb-ı Delhi* adlı eserler de nisbet edilmiştir (Luniya, s. 79).

BİBLİYOGRAFYA :

Şemseddin-i Sirâc Afif, *Târîh-i Firûz Şâhî* (nşr. Mevlî Vilâyet Hüseyin), Kalküta 1891; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 241-242; III, 920-921; Ethé, *Catalogue of Persian Manuscripts*, I, 90-91; W. Ivanow, *Concise Descriptive Catalogue of the Persian Manuscripts in the Collection of the Asiatic Society of Bengal*, Calcutta 1924, I, 35-36; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 509-512; P. Hardy, *Historians of Medieval India: Studies in Indo-Muslim Historical Writing*, London 1960, s. 40-55; Neffisî, *Târîh-i Nazm u Nesr*, I, 186; Münzevî, *Fihrist*, VI, 4613-4614; a.mlf., *Fihristvâre-yi Kitâbhâ-yi Fârsî*, Tahran 1375 hş., II, 1197; B. N. Luniya, *Some Historians of Medieval India*, Agra 1969, s. 78-82; Safâ, *Edebiyyât*, III/2, s. 1320; M. Gholam Rasul, *The Origin and Development of Muslim Historiography*, Dakka 1985, s. 71-75; *The History of India* (ed. H. M. Elliot - J. Dowson), Delhi 1990, III, 269-373; "Târîh-i Firûz Şâhî", *Dânişnâme-yi Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1380, VI/1, s. 635-636; S. Conermann, *Historiographie als Sinnstiftung: Indo-Persische Geschichtsschreibung Während der Mogulzeit (932-1118/1516-1707)*, Wiesbaden 2002, s. 74-75; I. H. Siddiqui, "Şhams al-Din-i Sirâdj 'Alî", *EP*² (İng.), IX, 296-297.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

ŞEMSEDDİN SIVÂSÎ

(ö. 1006/1597)

Halvetiyye tarikatının Şemsîyye kolunun kurucusu, âlim ve şair.

926 (1520) yılında Tokat'ın Zile kazasında doğdu. Horasan'dan Zile'ye göç eden Ebû'l-Berekât Muhammed Efendi'nin oğludur. Adı Ahmed olup esmer olduğundan Kara Şems diye tanınır. Anadolu'da faaliyet gösteren ilk Halvetî şeyhlerinden Habîb Karamânî'nin halifelerinden Amasyalı Hacı Hızır'dan hilâfet alan Muhammed Efendi'nin Şemseddin Sivâsî'den başka Muharrem, İbrâhim ve İsmâil adlarında üç oğlu daha vardır. Şemseddin ilk öğrenimine Zile'de başladı, daha sonra Tokat'ta bulunan kardeşlerinin yanına gitti. Burada Arakiyecizade Şemseddin Mahvî Efendi'den faydalandı. Şemseddin Sivâsî'nin İstanbul'da medrese tahsilini tamamladığı ve müderrislik yapmaya başladığı, bir gün müderrislerin ilim haysiyetine yakışmayacak